

M. R. H. Calmeyer. *Herinneringen. Memoires van een christen, militair en politicus*, i. Hoffenaar, ed. (Dissertatie Leiden 1997; Den Haag: Sdu uitgevers, 1997, 927 blz., f89,50, ISBN 90 12 08440 7).

De beroepsmilitair Calmeyer (1895-1990) heeft in de jaren 1945-1963 een aantal functies vervuld in de top van het militaire bedrijf en in de politiek die hem de mogelijkheid gaven een belangrijke rol te spelen bij de bepaling van het Nederlandse defensiebeleid en af en toe zelfs zijn stempel erop te drukken. De belangstelling van Calmeyer reikte veel verder dan het militair métier: in het levensbeschouwelijke was hij een christen die telkens opnieuw zijn positie bepaalde en meedacht over de taak van de kerk in de samenleving; hij had een duidelijke kijk op politieke vraagstukken, vooral op het internationale vlak; tenslotte had hij specifieke opvattingen over plaats en taak van de militair in de maatschappij. In tegenstelling tot het gros van zijn militaire collega's schreef Calmeyer graag, veel en goed. Zijn hele leven maakte hij notities over zijn dagelijkse bezigheden. Vanaf zijn cadettentijd op de KMA publiceerde hij honderden artikelen en boekbesprekingen over militaire, later ook levensbeschouwelijke en politieke en tenslotte genealogische thema's.

In de periode 1963-1974 stelde Calmeyer zijn *Herinneringen* op schrift. Een lijvig boekwerk dat terecht uitvoeriger wordt (soms wel eens té uitvoerig) naarmate de auteur belangrijker functies gaat bekleden. Het verschil in stijl tussen de eerste en laatste hoofdstukken doet echter veronderstellen dat het vermogen van de auteur zijn gedachten bondig onder woorden te brengen aanzienlijk had ingeboet toen hij de laatste hoofdstukken schreef (hij was toen tegen de 80). De *Herinneringen* kwamen ter beschikking van de Sectie militaire geschiedenis van de Koninklijke Landmacht die na Calmeyers dood J. Hoffenaar belastte met de bewerking van dit egodocument en het schrijven van een inleiding (188).

De belangrijkste vragen bij de beoordeling van een egodocument zijn: hoe betrouwbaar is de bron, bevat het egodocument informatie die elders niet te vinden is of geeft het een nieuwe kijk op reeds bekende feiten en ontwikkelingen? De eerste vraag bespreekt Hoffenaar uitvoerig in zijn inleiding. Bij het annoteren heeft hij vastgesteld dat met uitzondering van enkele namen en data Calmeyers verhaal nergens op gespannen voet staat met de waarheid en ook geen hinderlijke pogingen bevat achteraf het gelijk van de hoofdpersoon te adstrueren. Wel heeft Calmeyer af en toe de verleiding niet kunnen weerstaan zijn eigen rol flink uit te vergroten. Als de auteur de meidagen van 1940 behandelt, zou men kunnen denken dat niet een kolonel maar kapitein Calmeyer het commando voerde bij de verdediging van het eiland van Dordt; wanneer hij de jaren als plaatsvervangend chef van de generale staf behandelt, lijkt hij eigenlijk nauwelijks een superieur te hebben, terwijl minister Visser (inderdaad geen sterke figuur) geheel schuil gaat achter zijn staatssecretaris Calmeyer. Het is echter geen vertekening achteraf: dit beeld strookt volledig met het karakter van de auteur en diens kijk op zijn eigen rol.

De *Herinneringen* bevatten geen opzienbarende nieuws, maar voegen op talloze plaatsen wel details toe aan reeds bekende ontwikkelingen en gebeurtenissen. De betekenis van de *Herinneringen* ligt daarom niet in de eerste plaats op het feitelijke en informatieve vlak. Calmeyers boek is vooral de moeite waard omdat het de observaties bevat van een goed waarnemer die dankzij zijn onmiskenbare kwaliteiten al vroeg belangrijke posities in het militaire bedrijf vulde. Die waarnemingen zijn echter wel sterk gekleurd door Calmeyers religieuze (calvinistische) opvattingen en zijn bijzondere kijk op de functie van de militair in de samenleving.

Militairen waren in Calmeyers wereldbeeld mensen met een bijzondere status, de zwaarddragers van de overheid voor wie dienen en plicht tegenover koningin en vaderland in overeenstemming met Gods wil, sleutelbegrippen waren. Na 1945 werd dit gedachtengoed in mili-

taire kringen weliswaar gerespecteerd, maar bepaald niet altijd gedeeld. Laat staan daarbuiten. Deze noties inzake religie en de status van de militair heeft Hoffenaar in zijn inleiding goed uitgewerkt.

In het vooroorlogse deel van de *Herinneringen* doet Calmeyer over een drietal zaken uitspraken die voor de militaire geschiedenis van belang zijn. In de eerste plaats over het Duitse leger. Calmeyer was in de jaren 1937-1939 gedetacheerd op de Duitse Kriegsakademie. Hij stelde daar vast dat ook de lagere Duitse officieren, in tegenstelling tot hun Franse en Nederlandse collega's, een vrij grote eigen verantwoordelijkheid droegen en dat van hen initiatief en improvisatie gevergd werd. Het offensief en de beweging waren voor de Duitse tactiek de uitgangspunten. Bijzonder scherp is de analyse van de auteur wanneer hij beschrijft hoe het nationaal-socialisme geleidelijk in de Kriegsakademie penetreert en er tenslotte de toon gaat aangeven. Wanneer Calmeyer de staat van het Nederlandse leger aan de vooravond van de oorlog beoordeelt, is zijn conclusie identiek aan de reeds bekende opinie van zijn collega's: de legerleiding wist wel waar het aan schortte, maar de politiek bood geen ruimte voor een alternatief. Het echec van 1940 wijt hij niet aan het leger, maar aan de politiek en de geringe belangstelling van de Nederlandse bevolking voor het wel en wee van de krijgsmacht.

Na de oorlog maakte Calmeyer een pijlsnelle carrière: van kapitein naar luitenant-generaal achtereenvolgens in de functies van kabinetchef van de minister, plaatsvervangend chef generale staf (waar hij werd uitgerangeerd), directeur Defensie Studiecentrum en militair adviseur van de permanente vertegenwoordiger in de NAVO-raad. Het waren de jaren van het conflict met Indonesië, het begin van de Koude Oorlog en de opbouw en taakstelling van de drie Nederlandse krijgsmachtonderdelen. De *Herinneringen* gunnen de lezer voor deze periode heel wat inkijkjes in de gang van zaken aan de top van het militaire apparaat waar de opperofficieren het regelmatig met elkaar en de minister aan de stok hadden. Ten aanzien van de aanpak van het Indonesiëprobleem maakte Calmeyer dezelfde beoordelingsfout als vele collega's na hem in de hele westerse wereld: hij onderschatte de guerillaoorlog. In zijn opinie had Nederland met een stevige militaire aanpak het conflict in zijn voordeel kunnen beslechten.

Na zijn pensionering in 1955 kreeg Calmeyer eerst als kamerlid en vooral daarna als staatssecretaris gelegenheid zijn denkbeelden in beleid om te zetten. In militaire desiderata vertaald betekende dit: het nucleaire zwaard van de Amerikanen, gecombineerd met een sterk Europees schild. Aan het kamerlidmaatschap voor de CHU heeft Calmeyer weinig plezier beleefd. De vrijblijvendheid van de CHU-fractie lag hem niet. Soms voelde hij zich meer aangetrokken tot de straffer georganiseerde ARP. Bovendien ging het in de Kamer wat anders toe dan in het leger waar Calmeyer gewend was dat naar hem werd geluisterd en dat men hem niet tegensprak. Dankzij zijn rechtlijnigheid en heldere betoogtrant ontwikkelde hij zich desniettemin tot een gezaghebbend kamerlid.

In het kabinet-De Quay werd hij staatssecretaris voor land- en luchtmacht onder de weinig imponerende minister Visser. Voor de Nederlandse strijdkrachten wist hij een paar belangrijke plannen door de Kamer te loodsen: de motorisering en mechanisering van de landmacht, aanschaf van de Starfighter en het begin van legering van Nederlandse militairen aan de Elbe. In zijn discussie met de Hervormde Synode over het gebruik van kernwapens kon het kabinet zich geen meer geëngageerd en deskundiger staatssecretaris wensen.

Toch was Calmeyers staatssecretariaat geen onverdeeld succes: ondanks zijn belangstelling voor het personeelsbeleid had hij een weinig gelukkige hand wanneer het erom ging individuele personeelsvraagstukken op te lossen. Met zijn gedateerde opvattingen over de plaats van de militair en met name de officier in de samenleving joeg hij een deel van de luchtmacht tegen zich in het harnas. Met de pers kon hij niet overweg. En geleidelijk bleek steeds vaker dat zijn

wereldbeeld en idealen niet meer congruent waren met de maatschappelijke werkelijkheid.

Dit laatste gegeven is ook bepalend voor een eindoordeel over de waarde van de *Herinneringen* als historisch document. Die wordt enigszins beperkt door het feit dat Calmeyer niet representatief was voor de Nederlandse landmachtofficier; in de kringen van luchtmacht en marine gold hij zelfs als *rara avis*. Hoffenaars stelling (188) dat we door kennismaking van de denkbepelden van Calmeyer een goed inzicht krijgen in de visie van politiek behoudende protestantse officieren lijkt mij daarom enigszins aanvechtbaar. Zijn gedachtengoed met de sleutelbegrippen God, Nederland, Oranje, dienen, eer en plicht doen denken aan de wereld van de Oostpruisische beroepsofficier in de tijd van keizer Wilhelm; en sommige alinea's in de *Herinneringen* hebben een treffende overeenkomst met passages in de mémoires van De Gaulle. Kortom: Calmeyer was in militair en politiek Nederland een interessante solitair.

Hoffenaars bewerking van de *Herinneringen* is voorbeeldig. De annotatie, comfortabel onderaan de bladzijde, met talloze *cross references* naar literatuur en archivalia, maakt het egodocument goed toegankelijk. Niet alleen de behandelde militaire kwesties worden uit de doeken gedaan, de informatie over de (internationaal)-politieke situatie is zo royaal dat ook latere generaties die deze bron raadplegen zich gemakkelijk in de behandelde periode kunnen verplaatsen.

De bronnenpublicaties mogen hun langste tijd gehad hebben, egodocumenten, mits afkomstig van auteurs die iets te zeggen hebben en goed bewerkt, zoals Calmeyers *Herinneringen*, blijven de moeite van het uitgeven waard.

C. B. Wels

Chr. Klep, R. van Gils, *Van Korea tot Kosovo. De Nederlandse militaire deelname aan vredesoperaties sinds 1945* (Den Haag: Sdu uitgevers, 1999, 399 blz., f49,90, ISBN 90 12 08766 X).

Tijdens zijn getuigenis voor de Tijdelijke commissie besluitvorming uitzendingen noemde het voormalige CD A-kamerlid Ton de Kok de Nederlandse bereidheid om deel te nemen aan vredesoperaties 'pathologische zendingsdrang'. De studie *Van Korea tot Kosovo* schetst echter een volstrekt tegengesteld beeld. Zeker tot begin jaren negentig was Nederland helemaal niet zo te porren voor deelname aan vredesoperaties van de VN. Nederland nam al snel een ambivalente houding aan ten opzichte van de VN. Het was ook bepaald niet ingenomen met de druk van de Veiligheidsraad om te stoppen met de Eerste politionele actie en het voelde zich in de hoek gezet toen de Tweede politionele actie ons land zelfs kwam te staan op een formele veroordeling door de Veiligheidsraad. Nederland stond dan ook niet te trappelen om deel te nemen aan de VN-macht die werd ingezet tijdens de Korea-oorlog. Pas na druk van de VS ging de Nederlandse regering overstap en stelde een troepenmacht van ruim 600 soldaten ter beschikking. Hoe gering de affiniteit van ons land met de VN was, bleek opnieuw in 1962 toen de Veiligheidsraad Nederland dwong om het bestuur over Nieuw-Guinea over te dragen. Uit wrok weigerde Nederland zelfs eenjaar later één van de niet-permanente zetels van de Veiligheidsraad te bezetten.

Niet alleen stekelige gevoelens ten opzichte van de VN bepaalden de geringe bereidheid om deel te nemen aan vredesoperaties, maar vooral het ministerie van defensie probeerde zich zoveel mogelijk te verzetten tegen deelname. Voor de rechtgeaarde militair waren vredesoperaties natuurlijk 'a lesser form of soldiering', maar belangrijker was dat defensie vond dat die afbreuk deden aan wat zij zag als haar hoofdtaak, namelijk verdediging tegenover een